

Ба 15535

М. Азбукін і А. Немцаў.

Мястэчка Асіпавічы, Бабруйскай акругі.

I.

Адміністрацыйны асяродак Асіпавіцкага раёну—паселішча Асіпавічы або Асіпавічы (паводле расійскага правапісу „Осиповичи“, водлуг польскага правапісу „Osipowicze“) ляжыць каля аднаназоўнае вузлавое станцыі Заходняй чыгункі.

Ад станцыі Асіпавічы адыходзіць чыгунка на Слуцк (праведзена да Слуцку ў 1916 годзе), якая цягнеца на 100 клм. Ад Бабруйска да Асіпавіч па чыгунцы лічыцца 46 клм. (ад ст. Бярэзіна), ад Менску—107 клм., ад Масквы—857 клм., ад Ленінграду—864 клм.

Паселішча тут утварылася ў хуткім часе пасля таго, як была закончана і пачала функцыянаваць Заходняя (тады Лібава-Роменская) чыгунка (1872 г.). У 1900 годзе Асіпавічы былі абвешчаны гарадзкім паселішчам („Собрание узаконенный и распоряжений правительства“ 1900. № 64, ст. 140: „Высочайше утверждается 28 апреля 1900 года положение Комитета Министров об образовании из поселка Осиповичи, Минской губернии, городского поселения“), а 6 ліпня 1925 году ЦВК БССР прызнаў Асіпавічы за мястэчка.

Пасля рэволюцый 1917 году Асіпавічы перажылі тры окупацыі: дзье польскіх і адну нямецкую.

Організаваны Доўбар-Мусьніцкім у канцы 1917 году ў Бабруйска атрад пачаў рух у бок Менску. Напярэдадні заняцця Асіпавіч адбыўся бой паміж палякамі і чырвонымі ля станцыі Ясень (амаль супроць вёскі Старынкі). Пасля гэтага палякі, адзетыя ў звычайную салдацкую форму, пачалі паступова пранікаць у Асіпавічы і 18 лютага 1918 г. у вечары іх ужо было шмат ля саду, што знаходзіцца пры станцыі.

Ад частых боек і сутычак паміж чырвонымі і палякамі нярэдка псавалася чыгунка—у бок Бабруйска; туды з Асіпавіч накіроўваліся па загаду раённага чыгуначнага камі-

64 15535
1988 г.
1994 г.

25.04.2009

тэту—атрады чыгуначнікаў, якія павінны былі папраўля-папсаваную дарогу.

У ноч на 19 лютага 1918 г. атрад капітана Юрке зусім блізка падышоў да Асіпавіч з боку ст. Татаркі, ад часова выслаўшы невялічкі атрад ад сябе на Слуцкую гунку, каб узарваць мост. Як толькі пачуўся гук ад выкаля маста, пачалася страляніна ў мястэчку і з боку ст. Татарка (гэта было а 3¹/₂ гадзіны ў ночы). У мястэчку пастраляць тыя легіёнэры, якія прышлі сюды загадзя ўвеч і для таго, каб не перамяшаць сваіх з чужымі, павалі белыя павязкі—з хустак—на свае рукавы. Атрад вонх пад загадам т. Каменшчыкава прымушаны быў ступіць па галоўнай магістралі Заходняй чыгункі—на М. Галоўнай наступаючай сілай быў польскі афіцэрскі легіён.

Зранку 19 лютага ў мястэчку былі ўжо легіёнэры. Іх бойстваў прыватнага жыхарства і руйнаваньняў ня было. З вайсковых было забіта (палякаў і чырвоных) каля 30 чалавек.

На станцыі была арганізавана комэндатура; усе чыгуначнікі засталіся на сваіх мясцох.

Было арганізавана гарадзкое самакіраваньне. Яшчэ да яго арганізацыі палякі пачалі было займацца рабункамі ў мястэчку (крама Ліст-Барона), але-ж былі спынены ўгаворамі мясцовага жыхарства (Кулакоўскі, Шымкевіч, Мандэцкі). Іншы раз палякі рабілі набегі з мэтай рабунку на вёскі.

Палякі ў мястэчку пратрымаліся да прыходу немцаў—прыблізна 3 тыдні.

Перад нямецкай окупацыяй прыехалі ў Асіпавічы ў спецыяльным поездзе 2 немцы, якія даведаліся аб становішчы чыгункі ў бок ст. Татаркі. На другі дзень—паціханьку падышоў цягнік, з якога таксама ціха вышлі салдаты, сталі на станцыі—і прагучэла нямецкая каманда. Немцы перш-наперш запатрабавалі сьпіс служачых і па гэтым сьпісу выплацілі пэнсію. Калі яны адступалі, дык выплацілі пэнсію за некалькі дзён уперад.

Самакіраваньне ў мястэчку засталася тое-ж, што было і раней; у гэтую справу немцы ня ўмешваліся. Па ўсіх вёсках яны расставілі свае пасты. У мястэчку яны займаліся ўпарадкаваньнем дарог, разводзілі гароды, кветнікі. Яны прывозілі з Нямецчыны розныя тавары—іголкі, гузікі, панчохи, карункі і г. д.—і выменьвалі яго на яйкі, масла.

У каменным будынку чыгуначнай школы была адчынена маленькая крама, дзе прадавалі пераважна папяровы матар'ял. У будынку сучаснай гарадзкой сям'годкі быў „завод мінеральных вод“; гэтыя „воды“ ішлі выключна для салдат.

Па чыгунцы рух адбываўся па пропусках.

Немцы пакінулі Асіпавічы 1 сьнежня 1918 году, і некаторы час пасья іх адыходу было бязуладзьдзе; пасья падшоў атрад чырвоных пад камандай т. Майсеенкі. Быў утвораны новы рэволюцыйны чыгуначны камітэт (РЛН), у якім прымалі ўдзел т.т. Чыкаў, Цітоў, Мымрыкаў. Не пасьпела, як належыць, разгарнуцца праца, як награнула трэцяя окупацыя—зноў польская.

Палякі прышлі ў Асіпавічы—у другі раз—19 жніўня (н. ст.) 1919 году з бойкай а 2 гадзіне. Частка іх наступала па полі, а другая па чыгунцы, ля пошты. Ёх артылерыя падшла крыху пазьней—гадзіне а 6-7-ай і спынілася ў ляску за царквою. Бойка цягнулася да вечара і зноў пачалася 20-га зранку. Чырвоныя падвезьлі бранявік і паставілі яго за Замоскім чыгуначным пераездам; калі-ні-калі яны падводзілі яго бліжэй—да мосту праз раку Сіною. У час абстрэлу ў Асіпавічах снарадамі было забіта некалькі прыватных асоб.

Ад абстрэлу сгарэла чыгуначная будка ля прымальнага пакою; снарады пападалі ў многія дамы (школа, прымальны пакой, прыватныя будынкi).

Прышоўшы ў мястэчка, палякі забілі і абрабавалі некалькі мірных грамадзян—яўрэяў.

Першыя часы окупацыі ў Асіпавічах стаялі пазнанцы, якія потым былі заменены варшаўскімі палякамі (як іх назвалі—„антакамі“). Паміж антакамі і пазнанцамі ўвесь час адбываліся сваркі—яны ненавідзелі адны другіх; антакі былі грубы, трымаліся нахальна. Была ўтворана вайсковая камэндатура, якая змяшчалася ў будынку сучаснага Раённага Выканаўчага Камітэту.

Жаўнеры былі размешчаны ў прыватных хатах; у сучасным чыгуначным клубе (драўляны барак) знаходзіўся вайсковы шпіталь.

Кіраўніцтва мястэчкам палякі перадалі магістрату з удзелам папа, рабіна і ксяндза; перад гэтым яны правярылі сьпісы кандыдатаў і няпэўных кандыдатаў (Шымкевіч, Касабука) выкрэсьлілі. Старшынёю магістрату спачатку быў памешчык Рымашэўскі, а потым гр. Бабровіч. У час гэтай окупацыі існавалі дзьве школы: польская і расійская. Расійскай школе спачатку не давалі ніякай дапамогі—яна існавала на сродкі „бацькоўскага камітэту“ (пастаноўка спэтакляў, зборы, адлічэньні ад продажы солі і г. д.). Вучням польскай і расійскай школ сродкамі амэрыканскага камітэту (АРА) выдавалася сьнеданьне; акрамя таго, вучням толькі польскай школы давалася адзеньне і абутак.

У маі 1920 г. палякі расстралялі ля чыгуначнага пераезду 6 партызан—сялян вёскі Крынкi (б. Слуцкай акругі)

С. Пінчука, Я. Пінчука, Р. Кузьміча, Ц. Кузьміча, Я. Ярашэвіча, З. Запчэка).

Перад адыходам палякаў пачала распаўсюджвацца савецкая літаратура і проклямацыі, якія дастаўляліся з Бабруйска. У апошні дзень акупацыі ў Асіпавічы прыляцеў савецкі самалёт, які скінуў некалькі бомб і вельмі напалохаў палякаў. У сувязі з прарывам чырвонымі польскага фронту ля Маладэчна, пачалося адступленьне палякаў з нашых месц — з 10 ліпня 1920 году — зранку. Пры сваім адыходзе палякі спалілі фабрыку Рыўкіна, Айзіковіча, пакгауз, кантору чыгуначнікаў, дзвюма выбухамі папсавалі мост праз р. Сінюю. З прычыны чутак аб тым, што палякі мяркуюць падпаліць будынак станцыі, да камэнданта станцыі хадзіла дэлегацыя ад чыгуначнікаў з просьбай не дапусьціць падпалу станцыі; бо могуць сгарэць і жылыя будынкі.

Польская буржуазія і частка заможнай шляхты выехала разам з войскам, а частка зьвярнулася з ст. Пухавічы, бо 10 ліпня мост праз раку Цітаўку быў ужо ўзарваны чырвонымі; нават польскі бранявік прымушаны быў а 4 гадзіне зьвярнуцца ў Асіпавічы і паехаць на слуцкую чыгунку, дзе і быў спалены.

Першымі пасья адыходу палякаў а 3 гадзіне прышлі партызаны (разьведка), а ў начы падышло рэгулярнае войска. На другі дзень пасья прыходу войска — 12 ліпня ў чыгун. садзе адбыўся мітынг на тэму „Бягучы момант“ — даклад тав. Эпштэйна; пасья гэтага адбыліся выбары новага рэволюцыйнага камітэту, які падзяліўся на 2 часткі: гарадзкую і чыгуначную.

Рэволюцыйны камітэт абвясьціў працоўную павіннасьць і пацягнуўся працаўнікі да чыгуначнага мосту, бо трэба было аднавіць яго ў першую чаргу, каб зьвязацца з Бабруйскам і Жлобінам*).

*) Першую працу пасья адыходу палякаў характарызуе тэлеграма РЛЧ НКМ'у і Н Гомель наступнага зьместу:

„На второй день по отступлении врага в Осиповичах организовался Революционный Комитет, который взял на себя инициативу по восстановлению телефонной связи и путей в стороны Бобруйска, Минска, Слуцка и охране оставшегося имущества и материалов. К вечеру восстановили связь с Бобруйском. Высланные на дрезине в сторону Минска товарищи пригнали в Осиповичи часть паровозов и вагонов задержанных на перегоне Верейцы-Пуховичи. Произвели малый ремонт паровозов. Вступили в связь с ком. 9 желдыва и вместе снова выехали в Пуховичи. По соглашению взяли вывезенное поляками из Осипович имущество депо, участка и доставили обратно. Из вагонов неприятельской II-й головной компании составлен головной рабочий поезд, выступивший на Минск. Часть очищенных и вымытых вагонов по требованию Главдарма направлена в Минск, с которым имеется телефонная связь. Сожженные врагом мосты и взорванный путь

Палякі, адыходзячы ад Асіпавіч, узрывалі чыгунку, палілі чыгуначныя будынкi і матар'ял, некаторы матар'ял увозілі з сабой *).

Пасьля гадоў окупацый у Асіпавічах пачалася будаваньне новага жыцця, але яшчэ на працягу двух гадоў па лясох навокала мястэчка іншы раз праходзілі бандыты. У 1922 годзе ўлетку на цягніку быў забіты машыніст Чумакоў за тое, што ня выканаў загаду бандытаў—ня спыніў цягнік. У гонар гэроя б. Сярпухоўская вуліца названа яго імем. Сям'я яго добра забяспечана ўладай.

II.

Лінія чыгункі падзяляе мястэчка на дзьве часткі—паўночна-ўсходнюю (большую) і паўднёва-заходнюю (меншую).

в сторону Минска и на Верейцовой ветви восстановлены. По восстановлении моста через Синюю будет открыто движение на Бобруйск. Путь восстановлен из заграничной колеи, чтобы использовать захваченные у неприятеля составы. Русская колея будет восстановлена вслед. Произведено обследование разрушений, сделан приблизительный подсчет оставленных материалов, сделан учет железнодорожников, оставшихся на своих местах службы, учет бежавших и возвращающихся ведется отдельно. Подготовленные Рев. Ком. заблаговременно сведения по всем вопросам переданы особой комиссии по обследованию дороги, проследовавшей 16 июля на Минск. Приступлено к восстановлению депо и мастерских участка пути. Открыты текущие работы. Ремонтируются паровоз, дрезинки, вагончики. Уцелевшие станции, пути, здания приводятся в порядок. В Осиповичах открыт временный пропускной пункт для оказания помощи больным и раненым красноармейцам. Оказываются содействие армии чем можно. Обязана трудовая повинность. Все работы ведутся самими служащими под руководством РЛЧ при сильном духовном подъеме, вызванном вандализмом поляков.

Председатель Революц. Комитета Леонид Шимкевич.
16 июля 1920 г. Секретарь Вас. Гуськов.

* Вось малюнак разбурэньня чыгункі на Слуцк:

- 1) ст. *Дзераўцы*: зняты палякамі 4 стрэлкі; інвэнтар увезены.
- 2) ст. *Дараганова*: станц. будынак, вадакачка і пакгауз спалены; папсавана 5 стрэлкаў палатна; мост пераз раку Птыч спалены.
- 3) ст. *Фалічы*: спалена 14 пляцформ альховых дошак.
- 4) ст. *Старыя Дарогі*: спалены пакгауз; машынае аддзяленьне ў вадакачцы сумесна з катлом узарвана; узарваны 2 прыватныя бакі для газы; мост чыгуначны і пабач з ім мост на шосе—спалены; за разьездам „Пасекі“ спалены невялічкі мост.
- 5) ст. *Вярхуціна*: станц. будынак, пакгауз і стрэлачныя будкі спалены; вялікі мост спалены; стрэлкі і крыжаваныя ўзорваны; частка жылых дамоў—у тым ліку і пошта—спалены; спалена 17000 шпал; пачынаючы з 57-й вярсты да 64-й амаль на кожнай вярсьце палатно ўзарвана ў некалькіх месцах, спалены масты:
- 6) ст. *Урэчча*: спалены—пакгауз і станц. будынак; узарваны—вадаёмны будынак, гідраўлічны крант, вадакачка, паравозны (паваротны) круг і 10 стрэлак.

(Вучастак Вярхуціна—Урэчча асабліва пацярпеў).

Першая частка належала да рэвалюцыі памешчыку Дарагану, другая была набыта гандляром Рыўкіным. У першай жыве пераважна беларускі элемент, асабліва чыгуначнікі, другая залюднена галоўным чынам яўрэямі. У першай знаходзяцца: кіно, царква, лячэбны пункт, міліцыя, Местачковы Савет; там шмат гародаў і грамадзкі сад чыгуначнікаў; вуліцы там—далей ад станцыі—звычайна зарастаюць муравой, рух па іх малы. Яўрэйская частка зьяўляецца гандлёвай часткай; там на Комунальнай вуліцы знаходзіцца большасць крам і адбываюцца таргі; там знаходзяцца асіпавіцкія школы, Раённы Выканаўчы Камітэт, пажарнае дэпо і ёсць даволі значны местачковы сад (былая ўласнасць Рыўкіна), парослы хвойнікам і маладымі дэкарацыйнымі дрэўцамі, з летняй сцэнай і прысадамі. Насельнікі Асіпавіч, аднак, мала карыстаюцца местачковымі садамі і часцей шпацыруюць у садзе чыгуначнікаў.

У пляне Асіпавіч кідаецца ў вочы правільнасць вуліц, выцягнутых пераважна ў кірунку, роўналежным з чыгункай, слабая забудованасць і значны лік пустых пляцоў. Усё гэта будзе зусім зразумелым, калі мы прыем пад увагу моладасьць паселішча. Вуліцы пракладаліся тут па раней складзеным пляне з такім разлікам, каб было дзе будаваць новыя і новыя хаты на працягу шэрагу гадоў. Стыхійнай забудовы, якая апярэджвала-б усякія праекты, тут ня было.

Некаторыя вуліцы пракладаліся проста сярод лесу, аб чым сьведчаць і назвы іх, напрыклад „Баравая“ (цяперака „Розы Люксэмбург“), па сярэдзіне якой дагэтуль засталіся стаяць хвоі. Брукаваных вуліц няма; першы цэмантовы тротуар зьявіўся ў 1927 г.

Роўналежнасць галоўных вуліц дазваляе зьмясьціцца значнаму ліку людзей блізка ад асяродку. Калі параўнаць плян Асіпавіч з плянам Смалявіч або яшчэ якога-небудзь старога мястэчка, што расьце ў адзін бок, напрыклад у бок станцыі, дык прыдзецца прызнаць, што Асіпавічы расплянаваны лепей.

Недахватам у расплянваньні Асіпавіч трэба лічыць адсутнасць пераезду цераз лінію ў самым асяродку мястэчка, бо каб праехаць з адной часткі яго ў другую коньмі, трэба выяжджаць за межы мястэчка (пераезды ў абодвух канцох Асіпавіч). Пакуль што нельга спадзявацца, каб у хуткім часе цераз лінію праклалі мост для калёснай язды. Хуткае разрастаньне мястэчка ўздоўж чыгункі прывяло да зрастаньня яго з адназзоўнай вёскай, якую ўжо можна лічыць прадмесцем. Калі да цяперашняга часу звычайна вёска Асіпавічы лічыцца яшчэ за асобнае паселішча, дык гэта

можна апраўдаць хіба толькі тым, што панаваньне сельскай гаспадаркі ў ёй рэзка адмяжоўвае яе ад гандлёва-прамысловага мястэчка. Аднак, у бліжэйшы час вёска, можна думаць, разыйдзецца на пасёлкі і на старых месцах застануцца толькі тыя сяляне, якія цесна зьвязаны з мястэчкам і яго заробкамі. Тады ўжо нельга будзе разглядаць вёску іначай, як частку мястэчка.

Паводле даных усесаюзнага гарадскога перапісу 1923 г. у Асіпавічах лічылася ўсяго 441 ўладаньне, з якіх 439 забудавана*).

Будынкаў жылых у мястэчку налічана 479, няжылых 499. З ліку жылых будынкаў у мястэчку камяніц—6, з няжылых—5. Агнятрывалыя жалезныя дахі пакрываюць 26 жылых і 33 няжылых будынкаў. Такім чынам, пажарная небясьпека пагражае мястэчку ў вялікай меры. Аднак, прымаючы пад увагу даволі рэдкую забудаванасьць Асіпавіч, можна сказаць, што пажарная небясьпека тут меншая, чымся ў іншых мястэчках Беларусі, дзе звычайна хаты стаяць шчыльна адна каля адной, а лік камяніц рэдка бывае большым (у м. Глуску жылых камяніц—4, у Парычах—3, але ў Бешанковічах—12, у Суражы—9, у Тураве—43).

Пажарная дружнына ў мястэчку арганізавалася ў 1911 годзе; у 1913 г. пабудавалі пажарнае дэпо. Рост пажарнай дружныны пачаўся з 20 чал. і дайшоў цяперака да 50 чалавек добрахвотнікаў; яны абслугоўваюць мясцовасьць радыусам у 10 вёрст.

Дэпо раней знаходзілася па вуліцы К. Маркса, не апальвалася; адначасова яно-ж было і асіпавіцкім тэатрам. У 1925 годзе яго перацягнулі на Комуністычную вуліцу паставілі печы, і ў 1927 г. ля яго паставілі вежу—„каланчу“ (у 20 арш. вышыні). Дружнына мае наступны інвэнтар: 3 помпы, 12 бочак, 10 багроў, адзін багорны ход. Пры дружныне арганізаваны з 1924 году духавы оркестр, праца якога працякае з перабоямі.

Звычайна асіпавіцкія жылыя будынкі маюць чыста местачковы выгляд—гэта аднапавярховыя хаты ў 3—4 пакоі, з гонтавым, звычайна, дахам, з драўляным падмуркам. Двохпавярховых будынкаў у Асіпавічах толькі 3.

Памяшканьняў у часе перапісу было 728. З гэтага ліку жылых памяшканьняў было 653 занятых і 3 пустых; памяшканьняў для ўстаноў бяз жывелья было 12, для прамысловых прадпрыемстваў 46, гандлёвых і складачных памяшканьняў 17. Ня лічачы агульных памяшканьняў, жылых кватэр на адзін пакой было 122, на 2 пакоі—173, на 3—4 па-

*) ЦСУ БССР. Статыстычны штогоднік 1923—1924. Менск. 1925.

коі—340; на 5 і болей пакояў—16. Такім чынам, на кожную кватэру прыпадала ў сярэднім 2,8 пакояў і 5,5 людзей.

Выдатнейшыя будынкi Асіпавіч—гэта вакзал, дэпо, дзяж. паравозных брыгад, чыгуначная сямігодка (каменны будынак), новая драўляная царква, прывакзальныя цагляныя майстэрні і дом Раённага Выканаўчага Камітэту, пабудаваны калісь уласнікам паўднёва-заходняй паловы мястэчка гандляр Рыхікіным. Будынак РВК драўляны, аднапавярховы, з даволі вялікім пры ім хвойнікам-паркам, ляжыць на ўскраі ку мястэчка і мае выгляд б. панскага дому ў небагатым маёнтку.

Асіпавіцкая праваслаўная царква пачала будавацца ў 1910 годзе, а скончана была ў снежні 1911 году. У заснаваньні яе прымалі ўдзел памешчыкі Дараган, які адпусьціў

Будынак Раённага Выкан. Камітэту.

зямлю пад царкву, і Радзівіл, які даў для царквы лесу. Лепшыя будынкi Асіпавіч муніцыпалізаваны, але большасьць належыць прыватным асобам. Усяго муніцыпалізавана 52 жылых і 71 няжылых будынкаў; у ліку муніцыпалізаваных 5 жылых і 4 няжылых камяніц, 19 жылых і 31 няжылых будынкаў з агнятрывалымі дахамі, а таксама ўсе 3 двохпавярховыя дамы.

III.

У 1897 г. мястэчка Асіпавічы было яшчэ зусім маленькім прывакзальным пасёлкам, які не налічваў нават і 500 на-

сельнікаў, так што ў сьпіс важнейшых паселішчаў был. Расійскай імперыі, складзены на падставе перапісу 1897 г., гэты пасёлак не ўвайшоў¹⁾.

Пасьля таго, як была пракладзена слудкая чыгунка (спачатку да Старых Дарог), і Асіпавічы зрабіліся чыгуначным вузлом, пачынаецца хуткае ўзрастаньне мястэчка. У кнізе „Ярмолович. Спісок населенных мест Минской губернии. Минск 1909“—у гарадзкім паселішчы Асіпавічы паказана 246 двароў і 1066 насельнікаў; адначасна на станцыі Асіпавічы паказана 10 двароў і 78 насельнікаў. Такім чынам, усяго на тэрыторыі мястэчка жыло 1144 нас.

Сельска-гаспадарчы перапіс 1916 году налічыў тут ужо 2967 насельнікаў і 705 гаспадарак. Пры гэтым усе мясцовыя гаспадаркі паказаны, як беззасеўныя, і, значыць, насельнікі Асіповіч на 100% ня былі звязаны з земляробствам, а здабывалі сродкі для жыцця, мабыць, ад нясельскіх заняткаў. Перапіс 1917 г. паказаў далейшае павялічэньне ліку насельнікаў у мястэчку да 4402 чалавек, з якіх 224 жылі пры станцыі. Двароў за гэты год паказана 374 ува ўсім мястэчку і ў тым ліку на станцыі 20.

Павялічэньне ліку насельнікаў у 1917 г. залежала ад наплыву ў Асіпавічы ўцекачоў і войска.

Такі самы наплыў прыезнага люду адбыўся ў 1917 годзе і ў іншых гарадох і мястэчках Беларусі, але ў большасьці выпадкаў гэты наплыў аказаўся часовым, тады як у Асіпавічах лік насельнікаў з 1917 году зьменшыўся мала.

У часе польскай окупацыі перапіс 1919 году паказаў у Асіпавічах 3685 чал., а перапіс 1923 году налічыў тут 3556 душ. Прыблізнае падлічэньне насельнікаў мястэчка рабілася яшчэ ў 1924 годзе камісіяй па раёнаваньні БССР, калі было налічана ўсяго па мястэчку 3645 чалавек і ў тым ліку на станцыі 141. Яшчэ адно падлічэньне было зроблена Цэнтральнай Статыстычнай Управай на 1 студзеня 1925 году, калі ў мястэчку было налічана 546 гаспадарак і 2414 чал.²⁾.

Аднак гэтае апошняе падлічэньне, праведзенае насьпех і неакуратна, не заслугоўвае поўнае ўвагі.

Усеаюзны перапіс 1926 году паказвае ў Асіпавічах 589 гаспадарак і 4015 насельнікаў (з чыгуначн. будкамі №№ 1, 140, 186), з якіх мужчын 2017 чалавек, жанчын—1998 чал. Перавага мужчын характэрна для прамысловых

¹⁾ Н. А. Тройницкий. Населенные местности в Российской Империи в 500 и более жителей по данным первой всеобщей переписи 1897 г. Спб. 1905.

²⁾ „Цэнтр. Статыст. Управа. Вынікі адміністрац. сьпісу паселішчаў і гаспадарак БССР на 1-1 1925“.

асяродкаў і падкрэсьлівае гарадзкі характар Асіпавіч у цяперашні час.

У 1917 годзе па роду насельнікі Асіпавіч падзяляліся так: мужчын было 2165 ч., жанчын—2237; у 1923 годзе мужчын аказалася 1764, жанчын—1792.

Па нацыянальнасьці насельнікі мястэчка ў 1917 годзе падзяляліся на беларусаў (2829 або 64,25%), яўрэяў (1138 або 25,85%) і палякаў (435 або 9,9%). Па даных РВК за 1925 г. тутака лічылася жыхароў 3466 чал., з іх беларусаў 2268 чал. (65,4%), расійцаў 206 чал. (6%), яўрэяў—826 чал. (23,5%), палякаў 97, літоўцаў—45, украінцаў—17, немцаў—6, і адзін мардвін. Паводле перапісу 1926 г. беларусаў аказалася 2372 (59,1%), яўрэяў 1126 (28%), расійцаў 272 (6,8%), палякаў 112 (2,8%), украінцаў 48, літоўцаў 25, немцаў 12, латышоў 10.

У параўнаньні з іншымі мястэчкамі Беларусі Асіпавічы адзначаюцца вельмі вялікім % беларусаў, якія пры гэтым не заняты сельскімі заняткамі. (У Глуску па даных 1917 году ўсіх беларусаў 35,5%; у Парычах толькі 24,4%). Прычынай гэтай зьявы трэба лічыць вялікі процант чыгуначнікаў, якія амаль што выключна беларусы, і наогул служачых, якія таксама ніколі не набіраліся ў старыя часы з яўрэяў.

Соцыяльны стан насельнікаў Асіпавіч у 1923 годзе быў такі: наёмнай працай было занята 2921 чал., гаспадароў было 369, іншых 266. У пераважнай большасьці іншых мястэчак (Глуск, Парычы, Койданаў, Бобр, Чарэя, Крычаў і шэраг іншых) лік гаспадароў большы ад ліку занятых наёмнай працай, што тлумачыцца вялікім лікам дробных гаспадароў—крамнікаў і сялян-гаспадароў. У Асіпавічах, як і ў іншых чыгуначных вузлах (Жлобін, Каленкавічы) або як у вялікіх гарадзкіх асяродках (Менск, Віцебск, Бабруйск і г. д.), растуць пераважна наёмная праца. Гэта сьведчыць аб чыста гарадзкім характары Асіпавіч, якія маюць больш шансаў ператварыцца ў буйны гарадзкі асяродак, чымся старыя паселішчы гарадзкога тыпу Беларусі, закінутыя далёка ад чыгункі, хаця-б яны яшчэ і засталіся да гэтага часу важнымі гандлёвымі пунктамі.

IV.

Лік асоб, занятых сельскай гаспадаркай у Асіпавічах, паводле даных перапісу 1923 году, дасягае толькі 12, або 1,17%. Можна сказаць, на ўсёй БССР няма аніводнага значнага мястэчка з такім малым процантам сельскіх заняткаў. Калі хто на ўскрайках Асіпавіч і займаецца гародніцтвам, дык ня лічыць гэта за галоўную крыніцу сродкаў для жыцьця.

З сельскіх заняткаў, якія ўсё-ж такі маюць значэнне, як другарадныя крыніцы прыбыткаў, на першым пляне трэба паставіць гадоўлю жывёлы. Аднак і свойскай жывёлы ў Асіпавічах значна меней, чымся ў іншых мястэчках Беларусі. У 1923 годзе тут налічылі 40 коняў, 385 галоў быдла, 74 сьвіньні і 27 авечак і коз. Але-ж 1926 год ужо дае наступныя лічбы (даныя РВК): коняў 178, быдла 752, сьвіней— 400 (у тым ліку парасят 201), коз 27.

Нават садоўніцтва не пашырана ў мястэчку і ня прыцягвае да сябе належнае ўвагі местачкоўцаў. Найвялікшы сад у Асіпавічах (б. Рыўкіна) у 3 дзесяціны быў здадзены РВК у 1925 г. у арэнду толькі за 135 рублёў.

Рыбацтва—лоў дробнай рыбы ў рэчцы Сіняй—мае характар аднэй з дзіцячых забаў.

Па даных РВК, у Асіпавічах у 1927 г. налічвалася:

1. Бондар 1	14. Смаляроў 1
2. Ваўначос 1	15. Стальмахоў 8
3. Загатавальнікаў 4	16. Саматужнікаў, якія вырабляюць зэльтэрскую вадугу 1
4. Кавалёў 5	17. Шаўцоў 20
5. Калёсьнікаў 1	18. Хлебапёкаў 2
6. Каўбаснікаў 2	19. Рымароў 1
7. Крупадзёраў 3	20. Шапачнікаў 3
8. Кішэчнікаў 1	21. Майстраў гадзіньнікаў 2
9. Кажамякаў 2	22. Цырульнікаў 3
10. Масларобаў 1	23. Панчошніц 1
11. Краўцоў 11	24. Фотографоў 1
12. Пераплётнікаў 1	
13. Сьлесароў 2	

Адным з галоўных заняткаў асіпавіцкага насяленьня зьяўляецца апрацоўчая прамысловасьць—фабрычная і саматужная. У 1923 годзе тут налічана 48 прамысловых прадпрыемстваў, з якіх 46 далі весткі аб ліку асоб, занятых там на 15 сакавіка 1923 г.

Хаця гэта пераважна дробныя майстэрні саматужнікаў і рамеснікаў, але ўсё-ж такі асоб, занятых на іх, было 241, у тым ліку 175 наёмных работнікаў. Усе іншыя мястэчкі БССР і нават некаторыя гарады (Лепель, Гарадок, Сянно, Чэрыкаў, Чэрвень, Быхаў, Чавусы, Пятрыкоў, Горкі) не налічвалі такога ліку работнікаў, занятых у прамысловасьці і наогул мелі меншае прамысловае значэнне.

Аднак трэба, помніць, што найбуйнейшым асіпавіцкім прамысловым прадпрыемствам зьяўляюцца чыгуначныя майстэрні, а фабрык з рухавікамі тут было толькі 8, прычым магутнасьць усіх рухавікоў вызначалася ў 97 конскіх сіл. З гэтага боку некаторыя мястэчкі (Койданаў, Коханава, Ко-

пысь, Глуск) і дробныя гарады (Сянно, Горкі) стаяць вышэй ад Асіпавіч. Найважнейшымі з тутэйшых фабрык да вайны былі 2 комбінаты (пільні з млынамі і крупернямі) і шпалапрапітачная фабрыка.

Асіпавіцкі млын з пільняй пабудаваны Рыўкіным у 1905 г. Спачатку гэта быў драўляны будынак, які згарэў у 1916 годзе. На яго месцы быў пабудаван каменны будынак, які таксама згарэў у 1920 годзе пры адыходзе палякаў. Цяперака ён належыць да РВК і эксплуатаецца ім; мае рухавік у 65 кон. сіл, 37 чал. работнікаў і служачых, 2 паставы, 2 рамы гатарнага варштату, 1 цыркулярку і 1 крупадзёрку; млын апрацоўвае ў год 1105,92 тонны збожжа ў год; пільня—5574,463 кб. мэтра дрэва. Тут-жа ёсьць 1 валлош, які дае ў год 51840 арш. сукна (даныя РВК).

Шпалапрапітачная фабрыка пачала будавацца на сродкі былай Лібава-Роменскай чыгункі ў 1900 годзе—паводле проекту інж. Папова. Яна была абсталявана амэрыканскімі машынамі; скончылі будаваць яе ў 1903 годзе. З гэтага году яна была здадзена ў арэнду акц. т-ву Юліс-Рудгес, якое зрабіла некаторыя паляпшэньні ў яго абсталяваньні і эксплуатавала яго да 1907 году.

Фабрыка прапітвала шпалы з такім разьлікам, каб яны праляжалі ў зямлі 8 год; гэтыя шпалы фабрыка прадавала чыгунцы па 21,5 кап. за шпалу. У сярэднім фабрыка выпускала ў год 800000 шпал. З 1907 годзе яна перайшла на гаспадарчы разрахунак і праца гэтак цягнулася да 1920 году, калі фабрыка была разбурана палякамі, якія вывезьлі машыны ў Влацлаўск. З таго часу фабрыка перастала працаваць. У 1926 годзе будынак яе быў перароблены пад дзяжурную кандуктарскіх брыгад.

З памянёных фабрык цяперака працуе толькі першы комбінат.

Недалёка ад гэтага комбінату знаходзіцца прыватная ваўначоска, якая належыць гр-ну Футару; яна прыводзіцца ў рух коньмі; працуе на ёй сам гаспадар і адзін наёмны работнік.

У канцы 1926 году Лучыцкай арцельлю ў Асіпавічах была адчынена абодня. На ёй працавала 14 чалавек работнікаў. Выраблялі яны галоўным чынам абады, якія вывозілі на Украіну.

V.

Дзякуючы свайму палажэньню каля вузлавой станцыі, мястэчка Асіпавічы зрабілася важным гандлёвым асяродкам, які трымае ў сваіх руках гандаль усёй Случчыны. Праз Асі-

павічы ідуць тавары ўсёй б. Слуцкай акругі і для ўсёй б. Слуцкай акругі. Як пункт перасядкі пасажыраў, што едуць з Слуцку або ў Слуцк, Асіпавічы абагаціліся рознымі заезнымі дамамі і харчэўнямі. Каб абслужыць чыгуначнікаў, што працуюць на станцыі ды ў майстэрнях, сюды панааяджалі і тут асталяваліся крамнікі ды гандляры.

Паводле даных перапісу 1923 году тут было 23 гаспадары, 6 прыказчыкаў ды 20 работнікаў, якія былі заняты гандлем. Тады-ж тут налічана 14 занятых гандлёвых памяшканьняў і 4 памяшканьні для складаў. Аднак паводле даных фінансавых інспэктароў за першую палову 1923-24 опэрацыйнага году ў Асіпавічах было 58 крам з абаротам у 155120 р. Такім чынам мястэчка ў той час мела большае гандлёвае значэньне, чымся Глуск, і сярод паселішчаў Бабруйскае акругі займала 4-ае месца (пасья Бабруйску, Рагачэву і Жлобіну).

Праўда, што за другое паўгодзьдзе таго самага году тры-ж крыніцы паказалі 42 крамы з абаротам у 97949 рублёў, так што Глуск ужо апырэдзіў Асіпавічы. Калі ўзяць суму даных за абодва паўгодзьдзі, дык Асіпавічы застаюцца на 5-м месцы сярод гарадзкіх паселішчаў Бабруйшчыны (у тагочасных межах яе).

Большасьць асіпавіцкіх крам (у другой палове 1923-1924 бюджэтнага году 39 з абаротам у 84214 рублёў) належаць прыватным асобам; коопэрацыйных крам толькі 2 (з абаротам у тое-ж паўгодзьдзе ў 13135 р.), дзяржаўная крама адна (з абаротам за той-жа пэрыод у 600 руб.).

З справаздачных даных Местачк. Савету за 1926 год, становішча гандлю малюецца гэтакім чынам:

Насельніцтва коопэравана на 21⁰/₀; у мястэчку ёсьць: трансп. спаж. т-ва, спажыв. т-ва і сел.-гаспадарчая коопэрацыя.

Абароты за 1-ае паўгодзьдзе 1925-26 бюдж. году:

1) коопэрацыя	. 130259 р.	=53,09 ⁰ / ₀
2) прыват. гандаль	. 115100 „	=46,91 ⁰ / ₀

Абароты за 2-ае паўгодзьдзе 1925-26 бюдж. году:

1) коопэрацыя	. 239528 руб.	=68,0 ⁰ / ₀
2) прыватн. гандаль	. 112700 „	=32,0 ⁰ / ₀

За год:

1) коопэрацыя	. 377340 руб.	=56,9 ⁰ / ₀
2) прыватн. гандаль	. 288800 „	=43,1 ⁰ / ₀

Абароты коопэрацыі разьмяркоўваюцца наступным чынам:

сп. т-ва	189637,81 руб.	=47,6%
тр.-сп. т-ва	156443,59 „	=41,5%
с.-г.	31265,31 „	=10,9%

Памяшканьне асіпавіцкага коопэратыву знаходзіцца ў бойкім гандлёвым месцы—на базары. Яно крыху цеснае—у іншыя дні тамака бывае вялікі натоўп і чарга (асабліва ў нядзелю).

Абсталяваньне ня ў поўнай меры задавальняе запатрабаванні гандлю; конавязяў, павецяў для пряхджаючых сялян няма; рэкламаваньне коопэратыву пастаўлена зусім слаба. Вітрын коопэратыву ня мае; тавары захоўваюцца ў 2-х складах, якія знаходзяцца зусім блізка ад крамы. Склады цесныя, сухія; вядзецца барацьба са шкоднікамі.

Працаўнікі коопэратыву спэцыяльнай адукацыі ня маюць, але маюць практычны стаж ад 3 да 6 год.

Пры закупцы тавараў абвязкова прымаецца пад увагу ходкасьць іх; ёсьць выпадкі залежваньня тавараў—іх рэалізуюць па зьніжаным кошце, ад чаго коопэратыву нясе страты. Цэны тавараў вывешваюцца на відным месцы; уведзена поўнасьцю мэтрычная сыстэма.

Закупка тавараў бывае эпизодычная і пэрыодычная; праводзіцца агентамі альбо па пісьмовым заказе.

Апарат коопэратыву пабудаваны гэтак:

1) 5 крам прымаюць с.-г. продукты і разам з тым служаць для продажы прамысловых тавараў, а 1 крама с.-г. продуктаў ня прымае.

2) магазыны разьмяркованы па ўсім Асіпавіцкім раёне;

3) разносны гандаль са столікаў не адбываецца.

Праўленьнем вядзецца паступовае зьніжэньне выдаткаў, робіцца плянава завоз тавараў; праца контролёўца рэвізыйнай камісіяй, бываюць інструктарскія агляды.

Падсобных прадпрыемстваў коопэр. ня мае.

Аб працы коопэратыву сьведчаць наступныя даныя:

	Сума звароту на 1 працаўніка ў рублѣх	Агульная сума накладных выдаткаў у рублѣх	З іх на ўтрыманьне апарату ў рублѣх	Усяго выпадку за год у рублѣх
1925-26 опэр. год.	2000 у м-ц	20948,26	11525,43	27475,64

Прадажны зварот тавараў (№ 2).

Назва груп тавараў	Сума 1925-26 опэр. год
Вопр., абушце, мануфакт.	272090 руб. 66 к.
Галянтарэя	106084 " 89 "
Табака	13922 " 70 "
Наркотыкі (віно, гарэлка)	14000 р. за 1/2 года
Матар'ялы асвятлен.	13244 руб. 67 к.
Мыла і інш.	138838 " 40 "

Астача (№ 3) на 1/X-26 г.

Назва ходкіх тавараў	Засталося на 1/X-26 году
Лёгк. мануфакт.	5873 руб. 85 к.
Скура	1697 " 06 "
Соль.	757 " 80 "
Цукер	1136 " 94 "
Галянтарэя	2183 " 97 "
Жалеза	3115 " 29 "
Усяго	14764 руб. 91 к.

Зварот за тыдзень: вясной—8000 р.; улетку—8500 р.; у восень—6600 р.; узімку—8500 р. (у сярэднім).

Выдаткі (№ 6)

Усяго наклад- ных і гандле- вых выдаткаў	з і х:						Падатак
	Зарплата з налічэн- нем	Каманды- роўкі і раз'езды	Гаспадар- чых	Прыстаўка і транспарт тавару	Операцый- ных	Культ- асьветн.	
27375 р. 64 к.	11525 р. 43к. +1590р. 49к. [соц. стр.]	1320 р. 72 к.	2012 р. 13 к.	2950 р. 37 к.		288 р. 18 к.	4073 р 45 к.
	13115р. 92к						

1925-26 опэр. год

За 1925-26 опэр. год прадаана:

Пайшчыкамна на суму . 104968 р. 62 к.

Ня пайшчыкам „ . 167122 р. 03 к.

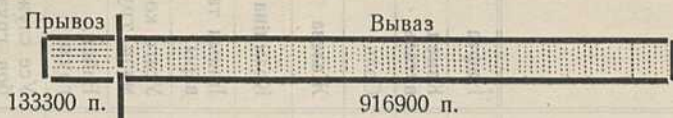
Гісторыя асіпавіцкай коопэрацыі пачынаецца з 1916 г. У гэтым годзе грам. Кулакоўскі, Дрозд, Рывін, Шымкевіч. Каржанеўскі, Нус і інш. арганізавалі спажывецкае таварыства; цераз год арганізавалася другое—Мікалаеўскае спажывецкае таварыства (арганізатары-чыгуначнікі: Грышэнка, Ткачэнка, Ждановіч і інш.). Першае спажывецкае т-ва з'явілася ініцыятарам па ўтварэнні Райсаюзу спажывецкіх т-ваў, у які былі запрошаны прадстаўнікі з Слуцку, Бабруйску. Першы зезд адбыўся у Старых Дарогах у 1917 г. У саюз увайшло да 25 спажыв. тавар. (вясковых, гарадзкіх—случкіх, бабруйскіх,—местачковых); цэнтрам (месцазнахаджэньнем) саюзу было абрана мяст. Асіпавічы.

Існаваньне вышэйпаказаных спажывецкіх т-ваў у Асіпавічах скончылася ў першых месяцах 3-й (польскай) окупацыі—у 1919 годзе. Пасьля адыходу палякаў былі адчынены „продпункты“, якія паступова і былі рэарганізаваны ў сучасную грамадзянскую коопэрацыю.

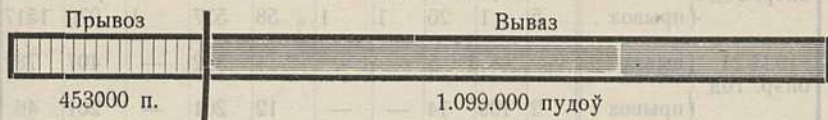
У сучасны момант можна сказаць, што Асіпавічы блізка што зьвярнулі сваё перадваеннае гандлёвае значэньне, прынамсі ў адносінах да прывозу тавараў, бо вываз, дзякуючы астаноўцы тутэйшых пільняў, далёка не дайшоў да даваеннай нормы.

Да вайны ўзрастаў як вываз, гэтак і прывоз па чыгунцы ў Асіпавічы; пасьля вайны вываз страшэнна зьменшыўся. У 1900 годзе станцыя Асіпавічы пагрузіла 916900 пудоў розных (пераважна лясных) грузаў і выгрузіла толькі 133300 пудоў розных тавараў. У 1913 годзе гэтыя лічбы адпаведна ўзраслі да 1099000 і 453000. Больш за ўсё перад вайной (1913 год) вывозілася дроў (усяго 614000 пудоў чыстага вывазу) і лясных будавальных матар'ялаў (усяго 400000 пудоў; чысты вываз 255000 пудоў). Апрача таго вывозілася жытняя мука (усяго 26000, чысты вываз 23000 пудоў) і вотруб'е (усяго 33000, чыстага вывазу 4000 пудоў); далей ідуць малочныя продукты (3000 пудоў чыстага вывазу) і мяса (2000 пудоў чыстага вывазу); нарэшце алейнае насенне (2000 пудоў чыстага вывазу). Наадварот, прывозіліся ў Асіпавічы збожжа (калі адкінуць жытнюю муку і вотрубі, дык 108000 пудоў усяго або 89000 пуд. чыстага прывозу); каменны вугаль (164000 пудоў чыстага прывозу); цынк, волава, медзь і іншыя мэталы ды мэталёвыя вырабы (4000 пудоў), соль, цукер, нафта, сьвіньні (656 шт.) і г. д.

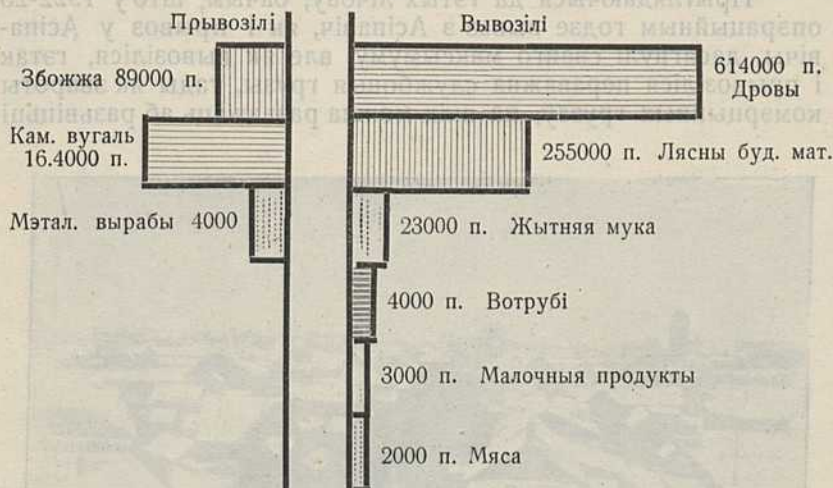
1900 год.

1913 год.

Перад вайной (1913 г.) больш за ўсё прывозілі і вывозілі:

Аб грузабароце Асіпавіч пасьля вайны можна разважаць паводле такіх лічбаў:

У тыс. пуд.		Жыта	Авёс	Ячмень	Мука пшанічн.	Мука жытн.	Крупа	Іншае збожжа	Збожжа разам	Быдла	Рыба	Дровы	Леса-будав. матар'ял
1922-23 опэр.-год	ываваз .	60	2	2	1	—	—	5	70	1	—	80	108
	прывоз .	26	3	—	1	4	—	1	35	1	1	376	32
1923-24 опэр.-год	ываваз .	26	—	—	—	1	—	—	27	—	—	172	177
	прывоз .	3	—	—	3	4	5	—	15	—	1	78	30

		Нафта	Камен. вугаль	Соль	Жалеза	Крамніна	Іншы та- вары	Усяго ко- мерц. груз.	Вайск. грузы	Усе служ- бов. грузы	Усе грузы разам
1922-23 опэр. год	вываз .	1	—	9	—	—	24	293	14	937	1244
	прывоз .	5	1	26	1	1	58	537	1	979	1517
1923-24 опэр. год	вываз .	—	—	5	—	—	1	382	—	407	789
	прывоз .	2	109	14	—	—	12	261	—	201	46.

Прыглядаючыся да гэтых лічбаў, бачым, што ў 1922-23 операцыйным годзе вываз з Асіпавіч, як і прывоз у Асіпавічы, дасягнулі свайго максымуму, але як вывозіліся, гэтак і прывозіліся пераважна службовыя грузы, тады як звароты комэрцыйных грузаў, па якіх можна разважаць аб разьвіцці

Асіпавіцкі базар.

гандлю, былі многа ніжэйшымі ад даваенных. Прынамсі значна зьнізіўся вываз, тады як прывоз нават быў большым ад даваеннага. Пры гэтым зьмяншэньне адбылася за кошт лясных тавараў; дроў у лясны Асіпавіцкі раён прывозілася болей, чымся вывозілася, што зьвязана з малым спажывань-

нем вугалю, які было вельмі цяжка дастаўляць. Наадварот, вываз збожжа перавысіў прывоз, што сьведчыць аб поўным перавароце ў карыстаньні збожжам. Голад у Паваложжы і натуральны падатак прымушалі вывозіць збожжа нават з такіх раёнаў, якія звычайна самі адчувалі ў ім недахват. Характэрна, што якраз жытняя мука, якую да вайны вывозілі з Асіпавіч, у 1922-23 годзе прывозілася ў мястэчка. Гэта тлумачыцца астаноўкай тутэйшых паравых млыноў. Адным словам, адбыўся поўны пераварот у справе вывазу і прывозу тавараў.

У 1923-24 бюджэтным годзе грузазварот зрабіўся больш блізкім да нормы: колькасьць службовых грузаў зьменшылася, вываз комерцыйных грузаў пачынае зноў панаваць над прывозам, каменны вугаль зноў прывозіцца ў вялікай колькасьці, дровы вывозяцца, павялічваецца вываз будавальных дрэўных матар'ялаў, збожжа яшчэ вывозіцца, але ў значна меншай колькасьці, чым у папярэднім годзе.

Тавары, якія прывозяцца ў асіпавічы, часткаю спажываюцца ў мястэчку, часткаю-ж гужавымі дарогамі, асабліва ў базарныя дні, вывозяцца ў суседнія вёскі ды пасёлкі. Таксама і тыя тавары, што вывозяцца па чыгунцы з Асіпавіч, ідуць часткаю з самага мястэчка, асабліва з яго фабрык, часткаю з бліжэйшых вёсак ды хутароў.

Вялікую ролю ў гандлёвым жыцьці Асіпавіч граюць штотыднёвыя базары.

Вось даныя, якія характарызуюць асіпавіцкія базары як з боку колькасьці прывезеных сялянамі produkтаў, гэтак з боку цаны іх ў розныя поры году; тутака паказаны і вёскі, хутары, адкуль прывозяцца продукты, што рысуе нам раён эканамічнай цягі да Асіпавіч акольных паселішч (бярэцца адзін базар у м-ц за 1926 год).

Пры правядзеньні сучаснага адміністрацыйнага падзелу БССР і пры ўтварэньні Асіпавіцкага раёну гэтая цяга была прынята пад увагу і гэта было прычынай далучэньня да Асіпавіцкага раёну апрача былой Замоскай воласьці таксама часткі б. Пагарэльскай воласьці Чэрвеньскага павету. Факт утварэньня Асіпавіцкага раёну ў сваю чаргу ўзмацаваў і павялічыў уплыў Асіпавіч на эканамічнае жыцьцё вёсак раёну. Нават тры мясцовасьці, якія раней не ўваходзілі ў сфэру цягі да Асіпавіч, з новым адміністрацыйным падзелам сталі ў цесную залежнасьць ад новага адміністрацыйнага асяродку. Так, напрыклад, раён цягі да Лапіч у сучасны момант набывае патрэбныя продукты ня толькі ў Лапічах, але таксама і ў Асіпавічах, і можа лічыцца часткай Асіпавіцкага эканамічнага раёну. Таксама можна сказаць, што Асіпавічы пера-

хапілі частку даходаў Гарадка, куды раней па гандлёвых справах ездзілі сяляне з Карытна.

У некаторай, хаця і ў значна слабейшай эканомічнай залежнасці ад Асіпавіч знаходзіцца заходняя частка Сьвіслацкага раёну Бабруйскае акругі і паўднёвая часткі Чэрвенскага раёну Менскай акругі. Ад Асіпавіч адыходзяць тыя цягнікі, што ходзяць па так званай Верайцоўскай чыгунцы на Уборак, Градзянку ды Завішын, а гэтая чыгунка абслугоўвае і Сьвіслацкі і Чэрвенскі раёны. Такім чынам тавары, што ідуць з гэтых раёнаў, так сказаць „на сусветны рынак“, або наадварот—у гэтыя раёны, у значнай меры праходзяць праз Асіпавічы. Аднак рух цягнікоў па Верайцоўскай чыгунцы слабы, і сяляне звычайна ўважаюць за лепшае ехаць коньмі з-пад Сьвіслачы непасрэдна ў Бабруйск, або з-пад Градзянкі ў Чэрвень, ці нават з-пад Завішына ў Асіпавічы, чымся чакаць некалькі дзён цягніка па Верайцоўскай чыгунцы.

VI.

Да вайны Асіпавічы ня мелі ніякага адміністрацыйнага значэння. Валасны асяродак Замоскай (потым Чычэрынскай) воласці, у межах якой ляжалі Асіпавічы, знаходзіўся ў сяле Замошы за 4 кілёметры ад мястэчка. У самых Асіпавічах была толькі адна адміністрацыйная ўстанова—„мяшчанскае ўпраўленьне“. Апрача таго, тут знаходзіліся паштова-тэлеграфнае аддзяленьне, дзвёхклясавая чыгуначная школа, чыгуначны прыймальны пакой, аптэка і таварыства ўзаемнага крэдыту.

Стаўшы раённым асяродак, мястэчка набыло характар адміністрацыйнага цэнтру з значным лікам служачых у Раённым Выканаўчым Камітэце, Раённай Міліцыі, Народным Судзе і іншых раённых установах. Паштова-тэлеграфнае аддзяленьне замянілася бойкай паштова-тэлеграфнай канторай; чыгуначны прыймальны пакой, заснаваны ў 1900—01 г., ператварыўся ў—амбуляторыю для ўсіх застрахованых работнікаў і служачых, якую наведваюць штодзень 70-75 хворых. Побач з гэтым у мястэчку адчынілася больніца.

Як культурны асяродак, Асіпавічы маюць значэнне ня толькі для свайго, але нават і для суседніх раёнаў.

З культурных устаноў тут зьвяртае на сябе ўвагу мэтропалітанская станцыя другога разраду. Яна была адчынена ў 1888 г. і праіснавала да верасня 1915 г. Затым была зачынена і зноў пачала функцыянаваць з 1 лістапада 1924 г.

З 1925 г. у мястэчку залажылася першая навуковая арганізацыя—Раённае Таварыства Краязнаўства.

Сетка культасветных устаноў асабліва пачынае пашырацца з адыходам палякаў. Першым зьяўляецца ў 1921 годзе чыгуначны клуб; тамака організуецца духавы оркестр і драмгурток; клуб спачатку меў толькі адзіную платную пасаду—вартаўніка. Лік членаў клубу паступова ўзрастае:

1925 год	70	жанч.	і	148	мужчын
1926 "	74	"	і	157	"
1927 "	98	"	і	189	"

Цяперака тут ёсць ужо 5 платных працаўнікоў і многа гуртоў: політгурток, фізкультурны, вытворчы, профэсійны, радыё, гурток беларускі і шмат іншых. Ёсць бібліотэка, арганізаваная ў 1923 г.; лік кніг і чытачоў у ёй паступова расьце:

1825 год:	Чытачоў=	39	раб.;	33	служ.;	108	чл.	сям'і;	кніг	875.
1926 "	"	=82	"	68	"	155	"	"	кніг	1775.
1927 "	"	=93	"	82	"	163	"	"	кніг	2357.

Пры клубе ёсць радыё і кіно.

Радыё першы раз зьявілася ў Асіпавічах у канцы 1925 году—у загадчыка электрычнай станцыі. У клубе яго пабудавалі ў 1926 г. на сродкі Учкпрофсожа (400 руб.) і клубу. У канцы 1927 году—у Асіпавічах было 4 радыё-ўстаноўкі.

Кіно ў Асіпавічах узьнікла ў 1917 г. (арганізатары—Фралоў, Сьмілавіцкі) і ў хуткім часе зачынілася. У 1919 г. (у час польскай окупацыі); арганізатарамі новага кіно былі: Унігоўскі, Фарфель, Футар. Але-ж і тады яно доўга не існавала. У трэці раз кіно—пры клубе—існуе больш за ўсе папярэднія: заснаванае з 1923 годзе яно працуе да цяперашняга часу. Тутака значную ролю адыграла электрычная сіла, якая ў чыгуначным клубе атрымоўваецца з сваёй—чыгуначнай электрастанцыі. Гісторыя зьяўленьня электрычнага асьвятленьня ў Асіпавічах пачынаецца з 1917 г., калі прадпрыемца яўрэй Нямцоў адчыніў уласную электрастанцыю і асьвятліў прыватныя хаты Асіпавіч. Гэтая станцыя не перажыла 3-х окупацый, і ў 1920 годзе—у час польскай окупацыі—яе канчаткова разбурылі. Але-ж з 1921 году пачынае дзейнічаць чыгуначная электрастанцыя, якая дае сьвятло ўва ўсе чыгуначныя дамы і ўстановы, а лішак разьмяркоўвае па прыватных хатах.

Крыху пазьней за чыгуначны клуб пачынае дзейнічаць местачковы народны дом—ён абслугоўвае жыхарства мястэчка—не чыгуначнікаў. Для гэтага народому занялі адну—з трох—яўрэйскую сінагогу, адрамантавалі яе на сродкі рапрофбюро (300 р.) і РВК (156 р.) у студзені 1925 году. Адразу накупілі кніг—на сродкі Раана (на 320 руб.) і выпісалі бягучую літаратуру. У канцы 1925 году да народому дарабілі

прыбудоўку—для сцэны; атрымалася добрае тэатральнае памяшканьне — вялікая сцэна для артыстаў, вялікая зала для глядачоў.

Але раптам у лютым 1926 г. гэты народ згарэў; цікава, што і да гэтага часу прычыны пажару ня высветлены.

Культпраца ў мястэчку спынілася. Тады Раана ўзбудзіла сумесна з Рапрофбюро хадайніцтва перад Акрана аб пабудове новага народу. На гэтую справу Акрана адпусціў 6000 руб.; сюды дадалі Рапрофбюро і РВК 2200 р.; лясныя матар'ялы былі адпушчаны бясплатна—і ў ліпні 1926 г. быў заложаны падмурак. Да будавання народу было прыступлена толькі ў чэрвені 1927 год; час сканчэння прац залежыць ад сродкаў.

Найвялікшая з асіпавіцкіх школ—чыгуначная школа мае 2 будынкi: драўляны, які закуплены ў гр. Рывіна, і каменны, які пабудаваны спецыяльна для школы ў 1914 годзе. Школа абслугоўвае дзяцей транспартных служачых Асіпавіч і акольных станцый і вёсак па такім радыусе: Дзераўцы (Слуцкая чыгунка), Талька (Менская лінія), Ясень (у бок Бабруйска), Уборак—Градзянка па Верайцоўскай чыгунцы і вёскі: Пратасэвічы, Ігнатаўка (Сьвіслацкі, р.), Вязьзе, Гарожка, Восава.

Каменны будынак быў скончаны ў 1914 годзе на сродкі б. Лібава-Роменскай чыгункі; у драўляным будынку школа зьявілася з 1906 г. Каменны будынак быў пабудаваны для інтэрнату; у ім да 1918 году зьяшчалася да 80 чалавек вучняў.

Лік вучняў зьмяняўся па гадох такім чынам:

1906 год—	. . . 80 чалав.;	1916 год—	. . . 450 чал.;
1908 "	. . . 170 "	1918 "	. . . 620 "
1910 "	. . . 230 "	1919 "	. . . 379 "
1914 "	. . . 340 "	1920 "	. . . 402 "
1915 "	школа не працавала (яна была эвакуавана на поўдзень).	1925 "	. . . 470 "
		1927 "	. . . 522 "

У сучасны момант школа-сямігодка мае добрую бібліотэку (звыш 3000 томаў), хэмічны і фізычны кабінэты і зьяўляецца па пастаноўцы справы ўзорнай на Заходняй чыгунцы. У апошні час тутака пастаўлена радыё.

Гарадзкая семігодка арганізавана ў 1921 годзе і зьяшчаецца ў нацыяналізаваным доме. Яна абслугоўвае дзяцей з Асіпавіч (мястэчка) і вакольных вёсак. Лік вучняў у ёй з кожным годам павялічваецца:

1921 год—	. . . 60 чал.;	1924 год—	. . . 202 чал.;
1922 "	. . . 132 "	1926 "	. . . 225 "
1923 "	. . . 157 "	1927 "	. . . 374 "

Акрамя гэтых 2 школ—буйных па ліку вучняў,—ёсьць у Асіпавічах яшчэ яўрэйская школа (заснаваная ў 1919 годзе) і польская.

Да 1923 году ў Асіпавічах ня было камуністычных дзіцячых аб'яднаньняў. У мястэчку існавала сыянісцкая організацыя, якая ахоплівала малую колькасьць яўрэйскіх дзяцей. Улетку 1923 г. організаваўся дзіцячы гурток пад назвай „Гурток самадзейнасьці“ пад ідэёвым уплывам сыяністых. Існаваўшая ўжо тады комсамольская організацыя прапанавала „гуртку самадзейнасьці“ працаваць у садзе РВК пад яго кіраўніцтвам. Гурток разьбяжаўся, засталася толькі 6 чалавек, для якіх з ячэйкі КСМ быў выдзелены важаты Раськін; гэтая група дала сабе назву „маладых спартакаўцаў“. Яны праводзілі гульні, маршыроўку. Група паступова расла. Выдзяляецца новы важаты—Малевіч; пачынаюць праводзіцца зборы, вывучэньне жыцьця Маркса, Энгельса, гутаркі аб сьвятах, Комсамоле. Да студзеня 1924 г. група вырасла да 15-20 чал.

У дзень пахаваньня Леніна група першы раз арганізаваным шляхам выходзіць на вуліцу. Некаторыя з дзяцей—2-3 чал.—надзяюць чырвоныя гальштыкі. Праходзіць паўгода—і група вырастае ў 3 атрады, арганізуецца база 3 атрадаў, старшынёй якой выдзяляецца т. Жукоўскі. У організацыю прыяжджаюць акруговыя арганізатары Каплан і Ізакаў, якія прапануюць назву арганізацыі—юныя піонэры. У верасьні 1924 г. у „Дзіцячы тыдзень“ зьменена назва, і 30 чалавек у гэты дзень даюць урачыстае абяцаньне. У 1924 г. арганізавалася і Раёндзіцбюро, якое аб'яднала 3 павялічаных атрады—1 чыгуначны і 2 местачковых—на чале з т. Жукоўскім. У пачатку 1925 году піонэры сваімі сіламі адрамантавалі сабе клуб, дзе і пачалі праводзіць заняткі.

Улетку гэтага-ж году яны праводзяць першую начоўку. Над піонэрамі бяруць шэфства саюзы дрэвапрацоўчы і працасьветы.

Асабліва шырака разгарнулася праца сярод піонэраў у час, калі замест Жукоўскага на чале Радзіцбюро стаў т. Саньнікаў.

Лік атрадаў узрос да 5 (2 чыгун. і 3 местачк.), у школах арганізуецца форпосты; атрады перабудоўваюцца па профэсійным прынцыпе. Піонэры бяруць шэфства над вясковымі піонэрамі, падымаюць іх працу. У сваім клубе яны адчынілі бібліятэку і чытальню, вызначылі дзяжурных, завялі дзеньнікі.

На „Міжнародны юнацкі дзень“ 2 піонэры перадаюцца ў Комсамол.

У пачатку 1926 году праводзіцца першы політсуд над піонэркай.

Улетку 1926 году піонэры пачынаюць выяўляць сябе ў грамадзкай працы—працуюць у садзе РВК, дапамагаюць у с.-с., прымаюць удзел ў насаджэньні дрэў і г. д.

Першая спроба выйсці ў лягер скончылася няўдала—піонэры прымушаны былі праз 2 дні зьвярнуцца да хаты з прычыны недахвату продуктаў.

У 1927 г. 40 чал. піонэраў выходзяць на 10 дзён у лягеры, з якіх піонэры вярнуліся вельмі здаволенымі.

У сучасны момант праца праводзіцца сярод піонэраў добра. Добра працуюць на школах форпосты, кіруючы працай школькамаў. Піонэры працуюць у розных школьных

У лягеры 1927 г.

камісіях, праводзяць працу з неарганізаванымі дзяцьмі, праводзяць сходы з бацькамі, ходзяць на экскурсіі, шэфствуюць над вясковымі атрадамі, у якіх праводзяць працу; чытаюць газеты, часопісы, выдаюць сьценгазэту. У іх працы многа дапамагаюць ім піонэры-комсамольцы.

Ячэйка ЛКСМБ арганізавалася ў 1920 г.; арганізатарамі яе лічацца Шташкевіч і Меламед; тады ў ёй лічылася 20 чалавек. У той час—час бандытызму і контррэвалюцыі—маладой ячэйцы давялося аддаць усе свае сілы і час на барацьбу з бандытамі; нават арганізатар яе М. Шташкевіч сваё жыццё загубіў у гэтай барацьбе.

Ячэйка падначальвалася Бабруйскаму Павятоваму Камітэту. У 1921 годзе па загаду Павятовага Камітэту яна падзяляецца на 2 часткі: чыгуначную і месчачковую, у гэты час шмат комсамольцаў кідаецца на працу ў вёсках. Ніякай працы ўнутры ячэйкі ў той час блізка што не вялося. У 1924 годзе ў Асіпавічах арганізаваўся Раённы Камітэт КСМ; у маі гэтага году адбываецца першая раённая канфэрэнцыя КСМ. Да 3-й канфэрэнцыі—15 мая 1925 году—у арганізацыі налічваецца—у чыг. ячэйцы 30 чал, у месчачковай 35—40 чалав. З гэтага часу і пачынаецца самаадукацыйная праца сярод комсамольцаў; утвараецца політшкола; пачынаецца якасны і колькасны рост арганізацыі.

Ячэйка РКП арганізавалася адразу пасля адыходу немцаў у 1918 годзе. Арганізатарамі яе былі—Зыкаў, Мырыкаў, Чорны; яна праіснавала да другога прыходу палякаў. Пасля адыходу палякаў ячэйка зноў ажыла і пачынаецца яе паступовы рост. Увага ячэйкі ў гэты час была скіравана на падняцце гаспадаркі („субботнікі“ і „воскреснікі“); многа членаў пайшло і на фронт (барацьба з Урангелем). З 1923 году пачынаецца ўцягванне ў партыю членаў з вёскі; многа партыйцаў прышло з фронту. У гэтым годзе ячэйка падзяляецца ўжо на дзве часткі: чыгуначную і месчачковую. З 1925 г. пачынае разгортвацца політпраца ячэйкі. Цяперака ў Асіпавічах налічваецца 4 ячэйкі (2 чыгун. і 2 месчачк.) з агульным лікам партыйцаў у 100—120 чалавек; ідэёвае кіраўніцтва партыі прыкмячаецца ўва ўсіх грамадзкіх і савецкіх арганізацыях. Да гэтага часу Асіпавіцкая арганізацыя КПБ ужо дала многа адказных працаўнікоў і Саюзу і БССР.

Бел. аддзел
1 Дутамат.

1964

Бел. аддзел
1994 г. л. л.

8760979100000

